

EGY NSZK TANULMÁNYÚT TAPASZTALATAI

Grofcsik Gusztávné

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

A különféle országok a tudományos és ipari fejlettség különböző fokán, meglévő könyvtári hálózatuk, tájékoztatási igényeik és apparátusuk, gazdasági lehetőségeik és nemzeti hagyományaik függvényében igyekeznek könyvtáraik felmerülő problémáit megoldani. A célkitűzések, törekvések hasonlósága mellett a lehetőségek és a megoldások sokféle variációja érvényesül. A célkitűzések, szervezési és munkamódszerek tanulmányozása során nyert hasznos tapasztalatok felhasználhatók és értékesíthetők hazai tájékoztatásügyünk aktuális feladatainak sikeres megoldásában.

Jelen közlemény egy NSZK tanulmányút benyomásait foglalja össze. A tanulmányút során öt könyvtár - viszonylag igen rövid ideig tartó - látogatására került sor, ami természetesen nem ad módot a részletes ismertetésre vagy általános következtetések levonására. Az a szerencsés körülmény azonban, hogy a meglátogatott könyvtárak a tudományos, illetve szakkönyvtárak különböző típusait és nagyságrendjét képviselik, lehetővé tette a könyvtári feladatok, az alkalmazott módszerek és a további fejlesztési tervek viszonylag széles körű áttekintését. A meglátogatott könyvtárak között egy nemzeti, két egyetemi, egy nagyvállalati és egy muzeumi könyvtár szerepelt.

A müncheni műszaki egyetemi könyvtár /TUB/ az egyetemi könyvtárak alapvető feladatai mellett egy 1972-es megállapodás alapján el látja a bajor országos műszaki könyvtár és a München és környéke regionális műszaki könyvtár feladatait is.

A sokrétű feladatok ellátásához igazodik a könyvtár gyűjtőköre is, melynek alapját elsősorban a műszaki szakterületek és a természettudományok képezik. A Deutsches Forschungsgemeinschaft által kidolgozott "Sondersammelgebietsplan" előírásai szerint azonban egyes szakterületeket különösen jelentős mértékben gyűjtenek. Emellett a könyvtár - mint nagy multu felsőoktatási intézmény - az elmúlt évszázad különböző szemléletű gyűjtési célkitűzései következtében, jelentősnek mondható kortörténeti, képzőművészeti és jogi gyűjteménnyel is rendelkezik. A gyűjtőkör az egyetemi könyvtárak gyűjtőköri koope-

rációja következtében a legutóbbi időkben meghatározott interdiszciplináris témákkal tovább bővült.

A könyvtár fejlesztésének és működésének egyik súlypontja a gyarapítási politika. A gyarapítás menetét a szakirodalomból jól ismert - és a látogatott könyvtárak mindegyikében látott - vertikális szervezési móddal, a szakozó, továbbá szaktájékoztatót is adó, ún. szakreferensek bevonásával bonyolítják. Feltehető, hogy ez elterjedt eljárás a német könyvtárakban. A meglátogatott gyarapítási osztályok a bibliográfiákat, katalógusokat és egyéb forrásanyagokat a megfelelő határidők ellenőrzésével körözik a szakreferensek között, akik az általuk megvételre javasolt címeket kijelölik. A szakreferensek rendkívül szorosan meghatározott és részletesen kidolgozott évi kereteket kapnak az elkölthető összegről, melyet a gyarapítási osztályon állandóan figyelnek, és közlik a referensekkel a tényleges kifizetések alakulását. Az egyes témákra jutó összeg meghatározásánál a témák szükségességének arányában jelölnek meg egy-egy irányösszeget, figyelembe véve a témák egymáshoz viszonyított arányát, az olvasószolgálatnak a használatra és keresettségére vonatkozó megfigyeléseit, az előző évi keretet és az egyetem tantervi és fejlesztési célkitűzéseit. A TUB a bajor területen megjelent műszaki könyvekből egy kötelese példányt kap a Bayerische Staatsbibliothek-tól.

A megrendelésekhez célszerűen megtervezett rendelési nyomtatványt használnak, melynek egy példánya a könyvkereskedőhöz kerül, egy példánya - az első példány alján elhelyezett rovatok kitéltése, a címfelvétel revíziója, valamint a szakozás után - a BSB-hez /Bayerische Staatsbibliothek, München/ kerül a közösen, számítógép alkalmazásával készített katalógus adatlapjaként, a harmadik példány összekötve a leltárkönyv, és ez szolgáltatja alapját a statisztikai nyilvántartásnak is. A könyvek feldolgozása gépi katalógusra négy nagy müncheni könyvtár közös közreműködésével készül, és mind a négy állománygyarapodását mutatja. Tagjai a TUB, BSB, a müncheni egyetem könyvtára, az UB /Universitätsbibliothek, Regensburg/, valamint a városi közművelődési könyvtár. Ehhez a közös munkához a TUB is hozzájárul, egy könyvtáros-programozó munkatársat delegált a BSB-hez.

A folyóiratállomány jelenleg mintegy 4000 címből áll, melyből 2500 külföldi. A folyóiratok utolsó évfolyamai csaknem kivétel nélkül az olvasótermi polcokon vannak elhelyezve.

A könyvtár két olvasóteremmel rendelkezik, ezenkívül külön munkaszobák is állnak az olvasók, kutatók rendelkezésére. Az állomány jelentős része, kb. 40 000 kötet, szabadpolcokon van elhelyezve, szakok szerint, és külön jelzés mutatja, mely kötetek nem kölcsönözhetőek.

Az imponáns méretű raktárak klimatizálása és felszereltsége korszerűen megoldott. A viszonylag régi egyetemi épületben elhelyezkedő könyvtár, - melyet valamikor nyilván kisebb helyigényre terveztek - raktárait különböző emeleti szinteken, és nem minden esetben az olvasótermek közelében tudta megfelelő nagyságúra bővíteni. /Különböző átépítések jelenleg is folynak az épületen belül./ A raktárakból történő gyors kiszolgálás biztosítására határozták el a "Telelift" szál-

lító rendszer megépítését, mely az elhangzott vélemények szerint minden várakozást felülmúlóan bevált.* A működés közben is látott rendkívül elmés és praktikus berendezést az igénylőlapok stb. továbbítására csőposta egészíti ki, A szvengeárammal működtetett berendezés biztonságos, üzembiztos, és megoldotta az ott is fennálló állandó raktári munkaerő problémákat.

A kölcsönzés, a felvilágosítás, a szakreferensek tájékoztató szolgálata, a bibliográfiai részleg, továbbá a katalógusok un. szolgáltató központban vannak elhelyezve. A könyvtár saját állományának katalógusain kívül 150 intézeti könyvtár és a többi müncheni nagykönyvtár állományáról is azonnal tájékoztatást tud adni a közös kettőkatalógus, továbbá a helyszínen lévő lelőhelykatalógus alapján.

Külön terebben nyert elhelyezést a könyvtár mintegy 150 000 darabból álló mikrofilmlap-jelentés gyűjteménye.

A regensburgi egyetemi könyvtár /UB/ az egyetemmel együtt az NSZK egyik legifjabb, alig 10 évre visszatekintő létesítménye.

A könyvtári állomány gyűjtőköre az egyetem fakultásainak tematikájához igazodik. A műszaki tudományok kivételével szinte valamennyi tudományterület - a jogtól az orvostudományig - helyet kap e gyűjteményekben.

Az állomány gyarapításában az előszerzeményezés munkáját itt is a szakreferensek végzik szoros együttműködésben az egyetemi tanszeméllyel, kutatógárdával. A szakreferensek tulajdonképpen - főleg az állománygyarapításban kifejtett tevékenységük útján - összekötő szerepet töltenek be a könyvtár és az egyetem között. A rendelések, beszerzések bonyolítását természetesen központilag a gyarapítási osztály látja el. Az elmúlt években a beszerzésben nagy szerepet játszott az antikvár beszerzés, kb. 50-100 antikvár ceggel vannak állandó kapcsolatban. A rendelési formanyomtatvány egy példánya ehelyütt is a gépi adatfeldolgozás inputjához szolgáló, a katalogizálók által javított, kiegészített címfelvétel.

A könyvtári állomány 10 nagy és óriási méretű, modern, esztétikus kiviteli olvasóteremben, szabadpolcon áll rendelkezésre válogatás, helybenolvasás céljából. A központi olvasóteremben nagy segédkönyvtár és bibliográfiai apparátus szolgálja a tájékoztatást. Itt tárol a könyvtári rendszer egész állományát egybefoglaló könyv- és folyóiratkatalógus /Gesamtkatalog/, valamint a regensburgi városi könyvtár és Thurn und Taxisch hercegség könyvtári gyűjteményének cédulakatalógusa is. Minden terebben az ott található szakmáknak megfelelő könyvanyag részkötetkatalógusai nyújtanak eligazítást. A szakosított termeken kívüli egyéb 10 speciális helyiséget /periodikus kiadványok, tankönyvek, mikrofilm olvasására, lemezjátékos hallgatására, sokszorosításra, gépelésre stb./, továbbá 50 kutatószobát tartanak

* Leírását ld. TMT, 21.k. 12.sz. 1974.dec. p.918-919.

fenn. A kutatószobák birtoklása nem jelent örökös tagságot, félévenként változnak a használók, és előzetesen igazolni kell az igénybevétel jogosságát. Csak hét végén lehet kölcsönözni, maximálisan 20 könyvet. A tanszemélyzet birtokában lévő könyvanyag is korlátozva van, a kölcsönzés pedig a három hónapot nem haladhatja meg. A termek, helyiségek természetesen el vannak látva másolásra, gépelésre szolgáló berendezésekkel, könyvanyag, ill. kötött folyóiratok anyagmozgatóját a TU-nál látott, célszerű csőpostával egybekötött berendezés végzi. A kiszolgálás 5-6 percig tart. A kiadványok feldolgozását és ennek eredményeként a tájékoztatást számítógépes adatfeldolgozással készült kötetkatalógusok szolgáltatják. A kötetkatalógusok kiírásának magas költsége miatt mikrofilmlapokon adják közre a kötetkatalógusok tartalmát.

A már felépült és használatba vett egyetemi épületcsoportban az építkezés még nem fejeződött be, további új épületek építése még jelenleg is folyik - a központi könyvtár igényes és megfelelő teret biztosító elhelyezése, olvasótermeinek remek tájolása, a berendezés célszerűsége és izléses, szép kivitele mintául szolgál a korszerű könyvtáráépítéshez.

A Bayerische Staatsbibliothek /BSB/ gyűjteményének alapját a Wittelsbach hercegek 1550-1879-ben létesített magángyűjteménye alkotta, mely különféle értékes magángyűjteményekkel gyarapodott tovább /pl. Fugger adomány, Württemberg gyűjtemény/. A XIX.sz. elején már Európa egyik legjelentősebb tudományos könyvtáraként tartják számon, különösen értékes ősnymtatvány, kéziratos, orientalisztikai gyűjteménye. A nagyközönség számára 1910-ben nyitotta meg a könyvtár kapuit. A XX. században különösképpen a külföldi irodalom beszerzésének növelésére törekedtek. A II.világháború során a könyvtár épületében és gyűjteményében súlyos károk estek. 1966-ban a régi palotához hozzáépítettek egy ügyesen tervezett, az épület stílusát nem rontó, kertre néző üvegfallal modern szárnyat.

Jelenleg a BSB a bajor kiadványok /Bavaria/ nemzeti könyvtára, továbbá az ENSZ kiadványok és a német hivatalos kiadványok központi könyvtára. Funkciójához tartozik még a koordinációs feladatok ellátása a bajor tartományban, valamint egy restauráló intézet működtetése. Tulajdonképpen a berlini Preussische Bibliothek-kel együtt a német nemzeti könyvtár funkcióját tölti be. Ugyanakkor nyilvános könyvtár, prezens jellegű értékes gyűjteményein kívül, óriási állományának - 2 500 000 egység - nagy része kölcsönzés és helybenolvasás útján hozzáférhető.

A könyvtár fő gyűjtőkörét vallástudomány, filozófia, szociológia, politika, közgazdaságtudomány alkotják. A természettudományok, műszaki tudományok köréből csak referenz kiadványokat gyűjt. A DFG /Deutsche Forschungsgemeinschaft = Német Kutatási Alap/ kezdeményezésével létrehozott különgyűjteményi kooperációban feladata a zenetudomány, szláv és keleti nyelvek irodalmának gyűjtése, ezek beszerzésére a DFG évente külön összeget biztosít. Éves beszerzési adatok: 110 000 egység monografikus, 15-20 000 kurrens időszaki kiadványcim. A német kiadványokból két kötelempéldányt kapnak, melyből egyet átadnak a TUB-nak.

Célszerű szervezéssel a gyarapítási osztály a feldolgozó osztállyal közösen egy óriási méretű terem egyik oldalán helyezkedik el. A

munkahelyeket panel boxokból alakították ki. Középen található a szolgálati katalógusok, oldalt polcokon gazdag kézikönyvtár, bibliográfiai források állnak mindkét osztály rendelkezésére. A gyarapítási és statisztikai nyilvántartásokat számítógép parkjukban dolgozzák fel.

A könyvtárnak hat olvasóterme van. A kutatók részére - a regensburgi egyetemi könyvtár gyakorlatához hasonlóan - 20 "kulcsos" kutatószoba áll rendelkezésére, melyet megfelelő igazolás után fél évre kapnak a felhasználók. A raktár érdekes és célszerű modulpolcokból áll, és bármikor teremmé alakítható át. A raktár és a kölcsönzolgálat között csőposta és mozgószalag működik a kérések és a kiadványok továbbítására.

Kiemelkedő a kölcsönzés kitűnő szervezése. Egy óriási teremben raktári szám szerint beosztva egy-egy kölcsönző 15-20 000 helyszámmal dolgozik. A könyvtár évi kölcsönzési forgalma 1/2 millió egység. Közlésük szerint a kölcsönző 10-15 perc alatt megkapja a kívánt egyiséget.

Katalógushálózatukban 40 bajor könyvtár állományáról központi lelőhelykatalógus áll rendelkezésre. A szakmai tájékoztatást a müncheni rendszer szerinti szakkatalógus és tárgyszókatalógus nyújtja. Tárgyszókatalógusuk érdekessége, hogy a múlt század óta szerkesztik, majd 1911-ben újat kezdtek. A szakozóknak sok problémát okoz a katalógusok naprakészen tartása, felújítása, új fogalmakkal való kiegészítése.

A BSB nevezetes könyvtári gépesítési munkálatairól, melyet két osztály, a gépi szakemberek, öt miniszámítógéppel és a könyvtárosok osztálya lát el. Az öt miniszámítógépbe naponta új mágnesszalagot raknak, ezt naponta viszik a gépparkba, ahol az adatok a nagy számítógépre kerülnek át. Tervezik saját könyvtári géppark felállítását, több könyvtárral, közös programmal.

Jelenleg a folyóiratállományt dolgozzák fel számítógéppel, 1972-ben kezdték el kurrens címekkel. A programon előzetesen két évig dolgoztak. Jelenleg 4000 kurrens cím rekatalogizálással egybekötött feldolgozása készült el. A rekatalogizálást öt fő végzi, napi normájuk 4-9 cím. Némi maliciával közölték, hogy ebben az ütemben a század végére lesznek készen, ugyanis számítógéphez könnyebb hozzájutni, mint megfelelő szakemberhez.

A Bibliothek des Deutsches Museums gyűjtőköre a természettudományok és műszaki tudományok történetének irodalmát öleli fel, és e témakörben a jelen szakirodalmának folyamatos gyűjtésével igyekszik teljes képet nyújtani a fejlődésről. Gyűjtik továbbá a kulturtörténet irodalmát, és igen értékes különgyűjteményeik vannak: korabeli műszaki rajzok, tervek, ritka könyvek, kéziratok, neves tudósok levelezései, éremgyűjtemény stb.

A könyvtár állománya jelenleg 580-600 000 kötet és közel 2000 folyóiratcím. Az olvasótermekben elhelyezett könyvanyag több mint 25 000 kötet. Az olvasótermeken végighaladva meglepetéssel tapasztal-

taltuk, hogy a szakterületek szerint gondosan elhelyezett anyag - legujabb kiadású műszaki kézikönyvek, referenz-kötetek, gyártmánykatalógusok, cégjegyzékek, bibliográfiák, referálólapok stb. - olyan aktuális és értékes összeállítású, ami előre alig volt feltételezhető egy muzeum könyvtárában.

Meg kell említeni azt a gondos, kutatómunkával párosult és nagy anyagi ráfordítással történő gyűjtést és kezelést, amelyben a régmúlt és a közelmúlt korszakok műszaki és tudományos művei részesülnek. Történeti gyűjteményként kezelve értéke pótolhatatlan és felbecsülhetetlen. /Hazai vonatkozásban elgondolkoztató./

A tanulmányut folyamán sor került a Siemens A.G. müncheni főkönyvtárának megtekintésére, mely a vállalat több gyáregységéből álló, nagy központi telepén helyezkedik el. Ebből következik, hogy nem nyilvános, hanem a gyár dolgozóinak rendelkezésére áll. Állománya 20 000 kötet könyv és 2000 periodikum-cim.

A kiadványokat az erlangeni központ szerzi be a több városban, ill. egy városban több helyen is lévő összes Siemens vállalati könyvtár részére. A kiadványok /könyvek, folyóiratok egyaránt/ központi feldolgozást kapnak Erlangen-ben. Központi gépi katalógusok készülnek, melyekben a kiadványok címe mellett lelőhelykód jelzi, hogy a mű melyik könyvtárban van meg.

A főkönyvtár tágas olvasóteremmel, gazdag szabadpolcos anyaggal rendelkezik, és meglehetősen nagy forgalmat bonyolít le, mert a dokumentációs szolgáltatásokat, témafigyelést és a másolási igényeket is itt bonyolítják a müncheni körzet részére.

A Siemens könyvtárak szervezeti rendje mintaszerű felépítését adja a korszerű nagyvállalati tájékoztatásnak.

.o.

A német könyvtárügyre a történelmi hagyományok, az elkülönült tartományi jelleg rányomta bélyegét. A szövetségben résztvevő tagországok kulturális minisztériumai a kulturális autonómia jegyében működnek. Ugyancsak az autonómia és az autarkia hagyománya jellemezte a nagy multu és hírnévű német egyetemek - és természetesen ezen belül könyvtáraik - működését is, de ez volt a jellemző Európa majd valamennyi tekintélyes és hírnévű örvendő felsőoktatási intézményére is, egészen a II. világháborút követő évekig. Az utóbbi évtizedekben azonban a tudományok szinte valamennyi ágának rohamos fejlődése, a tájékoztatás és a könyvtárakkal szemben támasztott igények minőségi és mennyiségi növekedése és nem utolsósorban a gyűjtés és közreadás fejlesztésének növekvő gazdasági problémái az egyes könyvtárakat kellő időben ráébresztette arra, hogy az autark jellegű könyvtári működés lehetőségei megszűnőben vannak.

A korábbi területi és intézményi elkülönültség elemei napjainkban a több igen jól működő és hatékony szervezési keretté álltak össze,

melyek egymással is szoros kapcsolatban állnak. Ilyen pl. a tudományos és szakkönyvtárak tartományi, ill. regionális együttműködése, az egyetemi könyvtárak kooperációja stb.

A tudományos fejlődés és a kutatások irányításáért felelős központi állami szervek és intézmények messzemenően támogatják, irányítják és gazdaságilag is alátámasztják az együttműködés különböző szintű formáit.

A tudományos kutatások országos koordináló szervei: az Országos Tudományos Tanács, a tartományi kulturális minisztériumok állandó bizottsága, az új intézmények alapításában közreműködő Német Tudományos Alapítványi Szervezet /Stiftverband für die Deutsche Wissenschaft/ és végül a központi állami támogatások hovatfordítását meghatározó DFG. Szerepet játszanak továbbá a tudományok és szakkönyvtárak működési célkitűzéseinek alakításában a különböző tudományos társaságok, pl. a Max Planck Gesellschaft az alap kutatások területén, valamint a Fraunhofer Gesellschaft az alkalmazott kutatások vonatkozásában.

A meglátogatott könyvtárakban ismertetett gyűjtési szempontok, - melyek szerint az illető könyvtárak alapvető célkitűzéseiken túlmenően egyes szakterületek kiemelkedő gyűjtéséért felelősek - mutatják ennek a központi szinten irányított és támogatott gyűjtőkörü kooperációnak gyakorlati példáját. A tartományi elkülönültség, mely valamilyen inkább elszigetelte egymástól az egyes területeket, ma inkább területi együvé tartozást jelent az NSZK könyvtárainak működését illetően, amely - a kooperáció szemszögéből igen szerencsés és előremutató módon - a többszintű kooperáció kialakulását segíti elő, szemben a csak szak szerinti, hálózati együttműködéssel. Az a területi kooperáció, amellyel az egymáshoz közel fekvő és elérhető, különböző gyűjtőkörü tudományos és nagyobb szakkönyvtárak együttesen igyekeznek valamennyi szükséges témát szakirodalommal fedezni, amellyel beszerzéseiket és feldolgozásukat koordinálják, s az egyes kiadványok fellelhetőségét megfelelő és lehetőleg naprakész lelőhelynyilvántartásokkal biztosítják - hatékony és széles körű szakirodalmi ellátást jelent az igénylőnek és gazdaságos beszerzési politika kialakításának lehetőségét a résztvevő könyvtárak részére.

Az elkülönült hálózati kooperációt egyre inkább megkérdőjelezi a tudományágak közötti összefüggések, kapcsolatok és súlypontok gyors változásai következtében a szak szerinti elhatárolás nehézségei. Ezek hatására az átfedések és hiányok szinte elkerülhetetlenek a mereven szakterületekre elhatárolt hálózatok gyűjtésében. A többszintű együttműködés másik formája az azonos típusú könyvtárak együttműködése, pl. az interdiszciplináris témák gyűjtésének területén. Az NSZK-ban az egyetemi könyvtárak megállapodása osztotta fel a feladatokat ezen a területen, egymás között kijelölve az interdiszciplináris témák felelőseit.

Mindezek a megállapodások és gyakorlati eredmények azonban csak egy vonatkozást, a gyűjtőkörü kooperációt mutatják abból a széles körű együttműködésből, melynek továbbfejlesztése és még hatékonyabbá tétele folyamatos feladata és problémája a német könyvtáraknak. Az

1973. június 12-16. között Hamburgban tartott könyvtári kongresszusnak /mint címében is kifejezésre jutott: Bibliothekarische Kooperation. Aspekte und Möglichkeiten/ alapvető célkitűzése volt az országos és nemzetközi együttműködés további fejlesztése részleteinek meg tárgyalása.

A gyűjtőköri kooperáció kialakításának és fejlesztésének mozgó rugó nagymértékben azok a gazdasági problémák voltak, amelyek a könyvtári gyarapítási munkában a beszerzendő kiadványok árának már évek óta tartó és egyre fokozódó rohamos emelkedése okoz, s amelyet természetesen különböző mértékben, de mindenesetre lényegesen lassabban követ a beszerzésre fordítható pénzügyi keretek növekedése. A könyvtárakba beáramló anyag mennyisége, a tájékoztatási igények számszerű növekedése és ezek gyors és színvonalas kielégítésére való törekvés vetették fel a könyvtári munkafolyamatok gépesítésének szükségességét.

A jelentősebb könyvtárgépesítési munkálatok az 1960-as évek elején indultak meg a német könyvtárakban. Uttörő szerepet játszottak ezen a területen az ujonnan alapított egyetemi könyvtárai: Bochum, Ulm, Konstanz, Brema, Bielefeld, Augsburg, Regensburg stb. Feladatok egyszerre volt könnyű és nehéz, mert míg az alkalmazásra kerülő rendszerek kikísérletezésének, kidolgozásának kezdeti nehézségeit vállalták, az új alapítású könyvtárak munka- és szervezési módszereiket a legkorszerűbb módon alakíthatták ki, ezenkívül a legmodernebb automatizált eljárások bevezetéséhez megfelelő anyagi és eszközbeli ellátottság állt rendelkezésükre.

Rövidesen csatlakoztak azonban más, különböző funkcióju és régebbi alapítású nagykönyvtárak is: Frankfurt, München, Köln, Bonn, Würtzburg, Erlangen stb., az automatizált eljárások bevezetéséhez, bár ez utóbbiak részére a hagyományos könyvtári szervezet, a meglévő nagy állomány és a már hosszú ideje használatos szakozási, címleirési formák, a kialakult katalógus-rendszer okozta nehézségek következtében az előkészítési munkálatok és a szükséges átszervezés sokkal nehezebb feladatot jelentettek, mint egy ujonnan induló könyvtárnál. Mint említették, a gazdasági fedezet biztosítása is nagyobb erőfeszítést igényelt.

Nagy segítséget jelentett azonban a könyvtárak részére a gépesítési programok megválasztásában, kidolgozásában, koordinálásában és egyéb felmerülő kérdések megoldásában, valamint a dokumentalisták, könyvtárosok, programozók és egyéb specialisták továbbképzésében az 1962-ben alakult Német Számító Központ /Deutsche Rechenzentrum/. Az 1970-es évek elején már több mint száz könyvtárban és tájékoztatási intézményben alkalmazták az NSZK területén a gépesítési eljárások valamilyen formáját. Az elmondottakat jól illusztrálja az egyes könyvtárak leírásánál már említett bajor területi gépesítési kooperáció, melyben kezdeményezők az új egyetemi könyvtárak voltak: Regensburg, Bielefeld, Augsburg, melyekhez csak később - több éves elméleti előkészítő munka után - tudott csatlakozni egy olyan százados hagyományokkal, hatalmas állománnyal rendelkező tudományos könyvtár, mint a Bayerische Staatsbibliothek. Ez utóbbi - központi feladatai keretében - kidolgozta az új német betűrendes katalógizálási szabványt

/MABI/, mely mint a gépesített bibliográfiai adattárolás egységes formája, a könyvtárak számára az együttműködést és az adatok kölcsönös cseréjét lehetővé tette. A kidolgozott program egy részét átvette továbbí három müncheni nagykönyvtár és így kialakult egy igen eredményes területi kooperáció, mert a folyamatba belépő nagykönyvtárakkal direkt vagy indirekt kapcsolatban lévő közép- és kiskönyvtárak nagy száma is bekerült a kooperációs kör hatósugarába. 1974 tavaszán a bajor Kulturális Minisztérium állandó EDV bizottságot /elektronikus adatfeldolgozó bizottság/ nevezett ki a BSB főigazgatójának vezetésével.

Az automatizálás továbbfejlesztésének távlati célkitűzéseit a bizottság az 1974. június 4-8. között megtartott Braunschweig-i gyűlésen körvonalazta.

A látott könyvtárak az automatizálás különböző fokozatain állnak, és a fejlesztés közvetlenül következő lépéseit illetően is különbözőek az elképzeléseik a helyi szükségleteknek megfelelően, de a munkafolyamatok gépesítésének kiemelkedő jellemzője az integrációra való törekvés. Az egyes folyamatok gépi programjai- alapos előkészítő munka után - úgy vannak megtervezve, hogy azok a további fejlesztés során egységes rendszerré építhetők ki a könyvtáron belül, és alkalmasak az együttműködésre más könyvtárakkal is. A programok megtervezéséhez könyvtárosokat képeztek ki megfelelő szakemberekké, így azok a programokat a könyvtári szempontok maximális figyelembevételével állították össze. Ez a körülmény is elősegítette, hogy a bevált programokat tudják és érdeemesnek is tartják átvenni egymástól. A jelenleg látható eredmények mögött azonban igen sok munka, felmerült probléma és nehézség leküzdése áll, és a jelenleg folyó munkálatok továbbfejlesztése sem könnyű feladat - ezt többször hangsúlyozták a könyvtárak. Hogy mégis a megelégedés és a bizalom jegyében esett szó az automatizálás kérdéséről az idei braunschweigi konferencián a Kutatási és Műszaki Minisztérium és más központi és tudományos irányító szerv részéről, annak kulcsa - a nélkülözhetetlen és megfelelő mértékű pénzügyi támogatáson kívül - az elégszer nem hangsúlyozható aktivitásban és együttműködési készségben keresendő a könyvtárak részéről.

A tanulmányut során nyert további hasznosíthatónak látszó tapasztalatok a könyvtárak és olvasók kapcsolatainak, az egyes könyvtárak felszereltségének és a pénzügyi gazdálkodásnak területein adódtak.

A könyvtári munkafolyamatok megszervezésének vezérfonala az olvasók és az információit felhasználók igényeinek kielégítése.

A látott könyvtárakban folyamatos feladat az igények és ezek változásainak regisztrálása, a könyvtári állomány használatának elemzése és sokoldalú kapcsolattartás mindazokkal a tudományos intézményekkel, társaságokkal, kutatóintézetekkel és nagy iparvállalatokkal - az adott könyvtár funkciójának megfelelően, - amelyeknek kielégítő szakirodalmi ellátását - az igények ismeretében - az egyes könyvtáraknak kell biztosítani. /A kutatóintézetek és vezető iparvállalatok információs szükségleteinek megfelelő színvonalú és megelégedésre történő kielégítése alapot és megfelelő súlyt ad a fej-

lesztéshez igényelt nagyobb pénzügyi keret biztosításához a központi támogatásból és egyéb forrásokból is./

A könyvtárak magas szintű felszereltségére és megfelelő helyvel és eszközökkel való ellátottságára tulajdonképpen nem a könyvtárak vezetése és szervezése szempontjából érdemes kitérni, hiszen ez pénzügyi alapok kérdése, melyek az egyes könyvtárak esetében a fenntartó intézmények, ill. a központi állami támogatás mértékétől és lehetőségétől függenek. Könyvtáros szemmel mégis említést kell tenni arról a kétségtelen összefüggésről, amely a könyvtárak állományában rejlő nagy információs érték használata - pontosabban kielégítő mértékű felhasználása - és a hozzáférhetőség, a tájékoztatói lehetőség korszerű formáinak biztosítása között fennáll. A látott könyvtárak, tágas, az állomány jelentős részének szabadpolcokon való szisztematikus elrendezésére módot nyújtó olvasótermei, a gyors kiszolgálás biztosítása, - helyben olvasás és kölcsönzés esetén egyaránt - az elmélyült és zavartalan munkához lehetőségeket nyújtó egyéni és csoportos munkaszobák, a gyors reprográfiai szolgálat és egyéb könyvtári szolgáltatások elengedhetetlenek látszanak a hatékony használathoz. Ha a hazai tudományos és szakkönyvtáraink többségének - raktári és olvasótermi - helyhiányára, viszonylag lassu könyvtári szolgáltatásokra, a könyvtári munkafolyamatok megfelelő és célszerű megszerzését gátló zsufolt és elégtelen munkahelyiségekre stb. gondolunk, úgy rá kell mutatni, hogy ezek a körülmények lassan a könyvtárak állományának, használatának gátjaivá válnak. Az olvasók, a potenciális használók részére a mai életlehetőségek üteme, a lehetséges időbeosztás, a tájékoztatóra, forráskutatásra, továbbképzésre fordítható időmennyiség nem teszi lehetővé a nagy anyagi ráfordítással beszerzett könyvtári értékek eredményes kiaknázását. S mindaddig, míg a megfelelő és korszerű használati lehetőségek nem biztosíthatók széles körben, a könyvtárak állományhasználati elemzése nem mutathatnak valós képet az adott állomány értékére és a gyűjtés helyes vagy helytelen irányára vonatkozóan.

Végül - de korántsem utolsó sorban szót érdemelnek a könyvtárak pénzügyi kereteinek felhasználási módozatai a tanulmányozott könyvtárak és a hazai könyvtárak közötti összehasonlítás tükrében. A rendelkezésre álló pénzügyi keretek magától értetődően különbözőek, de a keretek betartása és ennek ellenőrzése egyformán kötelező. Ezen belül azonban a látott német könyvtárak gyarapítási osztályai szinte a kereskedelmi vállalatok rugalmasságával és leleményességével gazdálkodnak. Pontosan ismerik az árakat, forrásokat, költségeket, az ajánlatokat, hirdetések, postai díjakat, összehasonlítva módjuk van a legelőnyösebb szállítási feltételek kiválasztására, lehetőleg egyetlen előrerendelési, előrefizetési, könyvtári stb. árendemenyt sem elvszítve. Nem ismerik a megrendelt, de be nem érkezett kiadványok elvesztől évre növekvő pénzügyi ballasztját, a folytonos és nagy mennyiségű reklamálas munkatöbbletét és az elsősorban nem a könyvtárak, a tájékoztatóügy érdekeit szem előtt tartó megrendelési kötöttségeket, melyek már régóta a szükségessé tennék a hazai könyvtárak számára eredményesebb és gazdaságosabb beszerzési utak kialakítását. Ehhez természetesen megfelelő szintű lépésekre és a nagykönyvtárak összefogására volna szükség, de mindenképpen időszerű volna e témával foglalkozni.

Összefoglalva a tanulmányut során szerzett tapasztalatokat, - melyekből e közlemény keretében a lényeges elemek kiemelésére való törekvés volt a cél - a látottak nem jelentettek olyan újdonságokat, melyek eddig ismeretlenek lettek volna a hazai könyvtárak előtt, mégis ahhoz, hogy ezek a jellemzők hangsúlyozottabbakká váljanak a mindennapi munkában, igen sokat lehetne még tenni. Célravezetőnek látszottak a német könyvtárak gyakorlatában a vezető könyvtárak által gyakrabban megrendezett tanácskozások, - az aktuális kérdésekről, aktuális teendőkről - a kölcsönös együttműködés és megfelelő megállapodások létrehozására.

Végül azzal lehetne zárni a beszámolót, hogy a tanulmányutakon szerzett, hasznosnak látszó tapasztalatok valóságos értékmérője és eredménye annyi, amennyit hazai vonatkozásban is sikerül megvalósítani.

GROFCSIK G.-né: Egy NSZK tanulmányut tapasztalatai

A szerző tanulmányutja során az alábbi öt könyvtárba látogatott el:

Technische Hochschule, Bibliothek, München,
Bayerische Staatsbibliothek, München,
Deutsches Museum, Bibliothek, München,
Siemens und Halske A.G., Bibliothek, München,
Universitätsbibliothek, Regensburg

A cikk az itt nyert tapasztalatokkal, munkamódszerekkel és a fejlesztés főbb irányjaival foglalkozik, különös tekintettel azokra az elemekre, melyek a hazai könyvtár és tájékoztatásügy aktuális kérdéseivel összefüggésbe hozhatók.

Mrs. GROFCSIK, Zs.: Experiences of a study-tour in the FRG

Five libraries were visited during a study-tour:

Technische Hochschule, Bibliothek, München
Bayerische Staatsbibliothek, München
Deutsches Museum, Bibliothek, München
Siemens und Halske A.G., Bibliothek, München
Universitätsbibliothek, Regensburg

Experiences are described together with working methods and main development trends with special regard to details similar to problems of Hungarian librarianship and documentation.

●

ГРОФЧИК, Ж.: Опыт командировки в ФРГ

В статье описывается опыт, приобретенный в пяти библиотеках: в библиотеке Мюнхенского Политехнического Института, Баварской Государственной Библиотеке (Мюнхен), библиотеке Немецкого Музея (Мюнхен), библиотеке А/О Сименс унд Халске (Мюнхен) и библиотеке Регенсбургского университета. Автор рассматривает методы работы и важнейшие направления развития этих библиотек, подчеркивая те элементы, которые можно связать с отечественным делом библиотековедения и информации.

●

Frau GROFCSIK, Zs.: Erfahrungen einer Studienreise in der BRD

Anlässlich einer Studienreise besuchte die Autorin die folgenden Bibliotheken:

Technische Hochschule, Bibliothek, München
Bayerische Staatsbibliothek, München
Deutsches Museum, Bibliothek, München
Siemens und Halske A.G. Bibliothek, München
Universitätsbibliothek, Regensburg.

Der Artikel enthält ihre Erfahrungen, erörtert Arbeitsmethoden und Hauptentwicklungstrends, mit besonderer Rücksicht auf die Elemente, die Beziehungen zu aktuellen Fragen des ungarischen Bibliotheks- und Informationswesens aufweisen.